Elżbieta Kuzborska¹

**Prawa językowe mniejszości narodowych na Litwie –
sytuacja faktyczna mniejszości polskiej
(w kontekście międzynarodowych standardów ochrony
praw mniejszości narodowych)**

Słowa kluczowe: prawa językowe mniejszości narodowych, mniejszość polska na Litwie, konstytucyjna doktryna ochrony języka państwowego, międzynarodowe standardy ochrony praw mniejszości narodowych

Keywords: linguistic rights of national minorities, Polish national minority in Lithuania, constitutional doctrine of state language protection, international standards of national minorities rights protection

Streszczenie

Niniejszy artykuł zawiera przegląd niektórych praw językowych mniejszości narodowych na Litwie oraz omówienie sytuacji faktycznej mniejszości polskiej w tej mierze. Analizie zostały w nim poddane prawa szczególnie istotne z punktu widzenia zachowania tożsamości przedstawicieli mniejszości: prawo do używania języka mniejszości przed organami instytucji samorządowych, w życiu publicznym, w procesie wyborczym, prawo do umieszczania dwujęzycznych nazw topograficznych, prawo do pisowni i oficjalnego uznania oryginalnego zapisu imienia i nazwiska. Praw tych nie można rozpatrywać w oderwaniu od doktryny ochrony języka państwowego, która na Litwie została rozwinięta w orzeczeniach Sądu Konstytucyjnego RL i Litewskiego Naczelnego Sądu Administracyjnego i która wywiera zasadniczy wpływ na treść i zakres praw językowych mniejszości.

¹ Autorka jest doktorem nauk prawnych związanym z Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego.

Summary

Linguistic rights of national minorities in Lithuania – aspects of the situation of polish national minority (in the context of international national minorities rights protection standards)

This article provides the review of the linguistic rights of national minorities in the practical aspects of the situation of polish national minority. The paper discusses the essential rights for the preservation of national identity: the right to use the language of national minority in communication with local authorities and in public, in the electoral process, in topographic indications, as well as the right to write names and surnames in the language of national minority. These rights are presented in the context of constitutional doctrine of state language protection, as it largely affects the content of mentioned rights of national minorities.

I.

Ochrona języka państwowego oraz wspieranie jego rozwoju są ważnymi elementami działań państwowych z kilku powodów: zagwarantowania porządku publicznego, rozwoju tożsamości narodowo-państwowej, efektywnego komunikowania się obywateli z instytucjami rządowymi/samorządowymi, jak też – co jest ważne w kontekście niniejszego artykułu – integracji mniejszości narodowych. Z drugiej strony w oparciu o krajowe i międzynarodowe standardy przedstawiciele mniejszości narodowych mają prawo do pielęgnowania i rozwijania swoich języków ojczystych. Język, jako ważny element tożsamości, odgrywa podstawową rolę w procesie konsolidacji przedstawicieli mniejszości, stąd zapewnienie ochrony praw językowych staje się podstawowym czynnikiem w dążeniu do zachowania tożsamości mniejszości narodowych. Odwrotnie – usiłując zniszczyć tożsamość narodową, stosowane są ograniczenia dotyczące używania języka mniejszości.

Wewnątrzpaństwowe polityczno-prawne systemy ochrony języka państwowego oraz języków mniejszości narodowych są do pogodzenia i nie po-

winny stwarzać konfliktów, pod warunkiem, że zarówno większość, jak i mniejszość wykażą pozytywne podejście, zaś w poszukiwaniach równowagi przy stosowaniu tych języków w życiu publicznym będą się kierowały zasadą proporcjonalności².

Ostatnie wydarzenia w Tyrolu Południowym (zmiana nazw miejscowości z włosko-niemieckich na niemieckie i związany z tym opór mieszkańców) oraz Chorwacji (protesty przeciwko dwujęzycznym nazwom) wskazują na to, że nie ma jednego sposobu realizacji powyższego teoretycznego rozwiązania. Na poszukiwanie równowagi, o której była mowa, wpływ mają zarówno czynniki społeczne, historyczne, polityczne, jak też kulturalne i psychologiczne. Złożoność zagadnienia oddaje przedstawiona w niniejszym artykule sytuacja praw językowych mniejszości polskiej na Litwie.

Polska mniejszość na Litwie jest najliczniejszą społecznością mniejszościową i stanowi 6,6% mieszkańców. Jej cechą charakterystyczną jest tworzenie zwartych skupisk – w rejonie wileńskim przedstawiciele mniejszości polskiej stanowią około 64% mieszkańców, w rejonie solecznickim około 80%, trockim około 33%, święciańskim 28%, w Wilnie około 17%. Na aktualność tematu używania języków mniejszości narodowych na Litwie wskazują również badania społeczne. Według najnowszych danych przedstawiciele mniejszości polskiej na Litwie w życiu prywatnym najczęściej posługują się polskim – 70% respondentów w kontaktach z członkami rodziny używa tego języka, 20% rosyjskiego, 6% litewskiego. W kwestii znajomości języka litewskiego należy podkreślić, że dwie trzecie Polaków na Litwie deklaruje dobrą jego znajomość, 19% jest przekonanych, że może brać udział w rozmowie w języku litewskim, jednak niektórych rzeczy może nie zrozumieć, zaś 13% twierdzi, że rozumie proste teksty pisane i mówione, jedynie 3% nie zna albo prawie nie zna litewskiego³.

Celem niniejszego artykułu jest dokonanie przeglądu sytuacji prawnej i faktycznej niektórych praw językowych mniejszości polskiej na Litwie w kontekście międzynarodowych uregulowań. W tekście zostaną omówione: prawo do używania języka mniejszości przed instytucjami samorządowymi i w życiu publicznym, w procesie wyborczym, prawo do umieszczania

² Opinion on the Act of the State Language of the Slovak Republic, European Commission for Democracy Through Law, No. 555/2009, pkt 132–134.

³ Instytut Spraw Publicznych, badanie „Obok Siebie”, Warszawa 2013, s. 29–31.

dwujęzycznych nazw topograficznych, prawo do uznania oryginalnego zapisu imion i nazwisk. Prawa te nie mogą być rozpatrywane w oderwaniu od doktryny ochrony języka państwowego, która na Litwie została rozwinęta w orzeczeniach Sądu Konstytucyjnego RL i Litewskiego Naczelnego Sądu Administracyjnego i która wywiera zasadniczy wpływ na treść i zakres praw językowych mniejszości. Z kolei samo pojęcie praw językowych jest jeszcze szersze i obejmuje, między innymi, prawa związane z oświatą mniejszości narodowych, które jednakże nie będą przedmiotem niniejszego artykułu.

Z punktu widzenia dalszych rozważań w przedmiocie międzynarodowej ochrony praw mniejszości narodowych zasadniczą kwestią jest podkreślenie różnicy pomiędzy postanowieniami zakazującymi dyskryminacji jednostki a rozwiązaniami mającymi na celu ochronę praw mniejszości narodowych. Po raz pierwszy do takiego rozróżnienia doszło w trakcie pierwszej sesji podkomisji ONZ ds. zapobiegania dyskryminacji mniejszości i ich ochrony w 1947 r.⁴

W związku z tym międzynarodowa ochrona praw językowych mniejszości (tak jak cały system ochrony praw mniejszości narodowych) opiera się na dwóch filarach – pozwalającym na korzystanie z całego zakresu praw człowieka niedyskryminacyjnym traktowaniu oraz na prawie do zachowania i ochrony własnej tożsamości, szczególnych cech charakterystycznych – kultury, języka, religii⁵. Stosowanie czystej formuły niedyskryminacyjnej mogłoby doprowadzić do przymusowej asymilacji przedstawicieli mniejszości, dla przykładu w kontekście używanego przez większość w państwie języka. Oba uzupełniające się systemy służyć mają rozwijaniu pierwotnej funkcji praw człowieka – poszanowaniu godności jednostki⁶, biorąc pod uwagę wszystkie jej determinanty i cechy charakterystyczne. Co więcej, ów dwufilarowy system znalazł odbicie w postanowieniach Konstytucji RL – zasadę niedyskryminacji (art. 29) uzupełnia art. 37: „Należący do wspólnot narodowych obywatele mają prawo do pielęgnowania swojego języka, kultury, obyczajów”⁷.

⁴ The Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, Report of the first session, UN Doc.E/CN.4/52, section V, 1947.

⁵ K. Henrard, *Devising an adequate system of minority protection: individual human rights, minority rights and the right to self-determination*, The Hague 2000, s. 8, 9.

⁶ Zob.: J. Zajadło, *Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, nr 2, s. 103–117.

⁷ Zawarte w artykule tłumaczenia przepisów Konstytucji RL pochodzą z: E. Kuzborska, G. Kalinauskas, *Tłumaczenie Konstytucji RL na język polski*, [w:] *Lietuvos Respublikos*

Omówiona powyżej koncepcja dwóch filarów ochrony praw mniejszości narodowych została rozwinęta na gruncie międzynarodowym. Głównymi dokumentami uniwersalnymi w kwestii międzynarodowej ochrony praw mniejszości są Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Polityczny (dalej MPPOiP) oraz Deklaracja ONZ w sprawie Osób Należących do Mniejszości Narodowych lub Etnicznych, Religijnych i Językowych⁸. Na gruncie europejskim podstawę systemu ochrony praw mniejszości narodowych stanowią Europejska Konwencja Ochrony Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (dalej EKPCz), Konwencja Ramowa o Ochronie Mniejszości Narodowych Rady Europy (dalej Konwencja Ramowa)⁹, Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych (Litwa uznając, że jej postanowień nie da się pogodzić z konstytucyjną doktryną ochrony języka państwowego, nie podpisała tego dokumentu), rekomendacje wysokiego komisarza OBWE ds. mniejszości narodowych – szczególnie rekomendacje z Oslo w sprawie praw językowych mniejszości narodowych¹⁰.

Pomimo tego, że większość dokumentów międzynarodowych w kwestii ochrony praw językowych nie jest zaliczana do typowego *hard law*, nie oznacza to jednak, że przyjęte w ten sposób międzynarodowe zobowiązania są „mniej wiążące” w porównaniu do *hard law treaty*¹¹. Zdaniem ekspertów strony zobowiązania nie mogą unikać implementacji ich postanowień, wskazu-

Konstitucija, vertimai i 13 užsienio kalbų, Mykolo Romerio universitetas, red. J. Žilys, Wilno 2013.

⁸ *Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, Resolution No. 47/135 adopted by the General Assembly, 18.12.1992, A/RES/47/135.

⁹ Ważną inicjatywą w przedmiocie najlepszych praktyk i rekomendacji odnośnie do implementacji postanowień Konwencji Ramowej w kwestii ochrony praw językowych mniejszości narodowych jest komentarz tematyczny Komitetu Doradczego RE – *Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Thematic Commentary No. 3, The Language Rights of Persons Belonging to National Minorities under the Framework Convention*, adopted on 24.5.2012, ACFC/44DOC(2012)001 rev, Strasbourg, 5.07.2012.

¹⁰ *The Oslo Recommendations Regarding the Linguistic Rights of National Minorities and Explanatory Note*, OSCE HCNM, 1.02.1998.

¹¹ P. Thornberry, *An Unfinished Story of Minority Rights*, [w:] *Diversity in Action. Local Public Management of Multiethnic Communities in Central and Eastern Europe*, red. A.M. Biró, P. Kovács, Budapest 2001, s. 60.

jąc na ramowy/polityczny charakter uregulowań¹². Dodatkowo, zobowiązania polityczne (rekomendacje OBWE) odzwierciedlają duch i kierunek, w którym powinny być rozwiązywane kwestie praw mniejszości narodowych.

II.

Przedstawioną poniżej analizę ochrony praw językowych mniejszości narodowych utrudnia fakt, iż od dnia 1 stycznia 2010 r. na Litwie wygasła ustawa o mniejszościach narodowych z 1989 r. Do dnia dzisiejszego do Sejmu RL nie wpłynął projekt nowej regulacji. Program Rządu Premiera Algirdasa Butkevičiusa przewiduje zobowiązanie przygotowania wspomnianego projektu oraz rozwiązania problemu pisowni imion i nazwisk w dokumentach, dwujęzycznego nazewnictwa topograficznego zgodnie z postanowieniami Konwencji Ramowej¹³. Obecnie (styczeń 2014 r.) propozycja rządowego projektu ustawy jest w dalszym ciągu przedmiotem konsultacji międzyinstytucjonalnych, po czym trafi pod obrady rządowego Komitetu Strategicznego¹⁴.

Z tego względu aktualnie jedynymi wewnątrzpaństwowymi postanowieniami odnoszącymi się do praw językowych (jak też innych praw) mniejszości narodowych są odpowiednie przepisy Konstytucji RL. Artykuł 29 ust. 2 zawiera ogólny zakaz dyskryminacji: „Praw człowieka nie można ograniczać lub nadawać przywilejów ze względu na płeć, rasę, narodowość, język, pochodzenie, status społeczny, wiarę, przekonania lub poglądy osoby”, z kolei art. 37 odnosi się do cech charakterystycznych przedstawicieli mniejszości i praw w tym kontekście: „Obywatele należący do mniejszości narodowych

¹² A. Spiliopoulou-Akermark, *Justifications of Minority Protection in International Law*, The Hague 1996, s. 229.

¹³ *LR Seimo nutarimas dėl LR Vyriausybės programos*, 2012.12.13 Nr XII-51: X. Tautinės bendrijos.

¹⁴ Zaznaczyć należy, że obecnie w litewskim parlamencie zarejestrowane są trzy projekty ustawy o mniejszościach narodowych: dwie propozycje Akcji Wyborczej Polaków na Litwie – z 2010 r. i z 2013 r. *de facto* przywracające do życia regulację z 1989 r. oraz projekt partii konserwatywnej z 2013 r., który nie uwzględnia podstawowych praw językowych przedstawicieli mniejszości. Stąd największe nadzieje mniejszości narodowe na Litwie wiążą z rządowym projektem regulacji.

mają prawo do pielęgnowania swego języka, kultury i obyczajów”. Zaznaczyć przy tym należy, iż ostatni z artykułów odnosi się do prywatnej sfery aktywności przedstawicieli mniejszości i nie implikuje żadnych zobowiązań państwa w kwestii stwarzania gwarancji czy warunków do np. używania języka mniejszości w sferze publicznej. Dodatkowo, ukształtowana w litewskiej judykaturze interpretacja konstytucyjnej zasady równości¹⁵ w kontekście zakazu dyskryminacji ze względu na narodowość w zasadniczy sposób odbiega od znaczenia pojęć w płaszczyźnie międzynarodowej. Wszelkie prawa związane z ochroną języka przedstawicieli mniejszości na Litwie postrzegane są w kategoriach „przywilejów”, które są sprzeczne z zasadą równości¹⁶.

O (nieskonkretyzowanej rodzajowo i ilościowo) pomocy ze strony państwa wspomina z kolei art. 45 ustawy zasadniczej: „Wspólnoty narodowościowe obywatele sprawami swojej kultury narodowej, oświaty, działalności charytatywnej, samopomocy zajmują się samodzielnie. Państwo udziela pomocy wspólnotom narodowym”. Jednakże – co potwierdza dokonana w niniejszym artykule analiza orzecznictwa – przepis nie odnosi się do praw językowych mniejszości.

Wartym odnotowania jest to, iż fakt ratyfikowania przez państwo w 2000 r. Konwencji Ramowej nie przyniósł jakichkolwiek zmian w przepisach ustawy zasadniczej (ani ustawy o mniejszościach narodowych), które wzmocniłyby ochronę mniejszości zgodnie z podjętymi zobowiązaniami.

¹⁵ Art. 29 ust. 1 Konstytucji: „Wobec ustawy, sądu i wobec innych instytucji państwowych lub urzędników wszystkie osoby są równe”.

¹⁶ Obrazują to również wypowiedzi przedstawicieli najwyższych władz w państwie: dla przykładu dnia 26 czerwca 2013 r. prezydent D. Grybauskaitė w kontekście kwestii oryginalnej pisowni imion i nazwisk przedstawicieli mniejszości powiedziała, że pisowni imion i nazwisk w wersji innej niż litewska zabrania konstytucja, zaś wszyscy obywatele Litwy, bez względu na ich narodowość, są wobec ustawy zasadniczej równi, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/874215,Prezydent-Litwy-konstytucja-nie-zezwala-na-pisownie-nazwisk-nie-po-litewsku> (29.01.2014).

Z kolei Premier A. Butkevicius w dniu 1 września 2013 r. w kontekście prawa do dwujęzycznego nazewnictwa topograficznego powiedział: „W moim przekonaniu wszyscy powinniśmy zrozumieć, iż jesteśmy obywatelami Litwy. Wszystkim obywatelom powinny być [stworzone] jednakowe warunki. Oznacza to, iż tych tabliczek, które są pisane w dwóch językach, powinno nie być, jeżeli szanujemy swoje państwo, swoją konstytucję i swoje ustawy”, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/a-butkevicius-nusiteikes-pries-dvikalbius-vietovardziu-ir-gatviu-uzrasus.d?id=62209357> (29.01.2014).

Kluczową rolę, jeżeli chodzi o charakterystykę praw językowych mniejszości narodowych na Litwie, odgrywa konstytucyjna doktryna ochrony języka państwowego (art. 14 Konstytucji: „Językiem państwowym jest język litewski”)¹⁷. Zajmuje ona centralne miejsce w charakterystyce litewskiej tożsamości, tradycji państwowości oraz ogólnie – systemie prawno-politycznym. Jak wykaże przedstawione poniżej omówienie poszczególnych praw językowych – to właśnie doktryna ochrony języka państwowego odgrywa zasadniczą rolę przy decydowaniu o zakresie i treści praw językowych mniejszości w państwie.

Obrazując powyższe, w wyroku litewskiego Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2013 r. w sprawie pisowni obcych nazwisk w litewskich dokumentach tożsamości z użyciem nieistniejącej w alfabecie litewskim litery „w”¹⁸ wskazał na wspomniany art. 14 Konstytucji. W swoim wywodzie SN odwołał się m.in. do uchwały Rady Najwyższej RL z dnia 31 stycznia 1991 r., która odnosi się do języka litewskiego jako wartości konstytucyjnej oraz do potrzeby ochrony i umacniania jego statusu¹⁹. „Konstytucyjna doktryna wyraźnie utwierdza status języka litewskiego jako języka państwowego, który oznacza, iż imiona i nazwiska wszystkich obywateli RL w dokumentach osobistych, stwierdzających ich obywatelstwo, powinny być pisane w języku państwowym, tj. po litewsku, według zasad pisowni i gramatyki języka litewskiego, z użyciem liter alfabetu litewskiego. Jakiegokolwiek postanowienia aktów prawnych, które stworzyłyby możliwość zapisu imienia i nazwiska z użyciem liter, które nie istnieją w alfabecie litewskim, naruszyłyby zasadę konstytucyjnej wartości języka litewskiego”²⁰. Powyższa argumentacja w sprawie konstytucyjnej doktryny ochrony języka państwowe-

¹⁷ Odwołanie do języka litewskiego znalazło się również w preambule litewskiej konstytucji: „Naród Litewski (...) zachowując swego ducha, język ojczysty, pismo oraz obrzędy (...) wołą obywateli odrodzonego Państwa Litewskiego przyjmuje i ogłasza niniejszą konstytucję”.

¹⁸ Sprawa obywatelki Litwy, która zawarła związek małżeński z obywatelem Austrii i przejmując nazwisko męża, wносиła o jego zapis w litewskich dokumentach osobistych z użyciem litery „w”. Litewscy urzędnicy zmienili „nieistniejącą” literę „w” w nazwisku powódki na literę „v”.

¹⁹ Litewski Sąd Najwyższy, wyrok z dnia 17 lipca 2013 r. w sprawie cywilnej nr 3K-3-392/2013.

²⁰ Ibidem.

go otwiera dalsze rozważania w kwestii praw szczególnych przedstawicieli mniejszości polskiej na Litwie w kontekście standardów międzynarodowych.

III.

Kwestię używania języka mniejszości narodowych przed urzędami państwowymi i lokalnymi reguluje art. 10 ust. 2 Konwencji Ramowej: „Na obszarach zamieszkałych tradycyjnie lub w znaczącej ilości przez osoby należące do mniejszości narodowej, jeśli osoby te tego sobie zażyczą, i tam, gdzie takie życzenie odpowiada rzeczywistym potrzebom. Strony będą starać się zapewnić, na tyle, na ile to możliwe, warunki, które umożliwią używanie języka mniejszości w stosunkach pomiędzy tymi osobami a organami administracyjnymi”. W raporcie wyjaśniającym do Konwencji Ramowej czytamy, że powyższe postanowienie dotyczy jedynie stosunków pomiędzy przedstawicielami należącymi do mniejszości a władzami administracyjnymi, niemniej jednak powinno być rozumiane szeroko i obejmować np. urząd rzecznika²¹. Zgodnie z pkt 14 Rekomendacji z Oslo państwo powinno dolożyć starań w kwestii stworzenia możliwości posługiwania się językiem mniejszości przed urzędami. W prawie krajowym możliwość taką stwarzał art. 5 wspomnianej ustawy o mniejszościach z 1989 r.

Zgodnie z art. 6 litewskiej ustawy o języku państwowym kierownicy, urzędnicy i funkcjonariusze państwowych i samorządowych urzędów i instytucji oraz innych urzędów i instytucji powinni, zgodnie z ustanowionymi przez rząd kategoriami, posługiwać się językiem państwowym. Artykuł 7 zaznacza, że „kierownicy państwowych i samorządowych instytucji, urzędów i organizacji, urzędów związanych z ochroną zdrowia i polityki społecznej, transportem, urzędów policji i ochrony prawnej, kierownicy ośrodków sprzedaży i obsługi mieszkańców powinni zapewnić, aby mieszkańcy byli obsługiwani w języku państwowym”. Brak jest natomiast jakichkolwiek odniesień ustawowych, jeżeli

²¹ *Explanatory Report to the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, H(1995)010, Strasbourg, February 1995, pkt 64.

chodzi o omawiane prawo przysługujące przedstawicielom mniejszości narodowych. Wobec powszechności używania języka państwowego w życiu publicznym przedstawiciele mniejszości narodowych nie mają legalnej możliwości używania swego języka ojczystego, co zostało zauważone w opiniach Komitetu Doradczego RE o Litwie w 2003 r.²² oraz w 2008 r.²³ W tej ostatniej stwierdzono, że władze litewskie powinny powtórnie przeanalizować zarówno prawną, jak i faktyczną sytuację dotyczącą używania języka mniejszości w relacjach z władzami administracyjnymi²⁴.

Zasady dotyczące używania w życiu publicznym języka państwowego mogą ograniczać prawowite interesy przedstawicieli mniejszości w kwestii używania ich języka ojczystego. Jak podkreśla komentarz tematyczny do Konwencji Ramowej – w tym kontekście przede wszystkim chodzi o ustanowienie wyraźnych kryteriów wprowadzenia możliwości używania języka mniejszości w kontaktach z władzami (definicje „zwartego skupiska mniejszości”, „miejscowości tradycyjnie zamieszkałe przez przedstawicieli mniejszości”) oraz jasnych i przejrzystych procedur w tej mierze²⁵.

Na Litwie jeszcze nie tak dawno aktualny był problem używania oznakowań publicznych w wersji dwujęzycznej. Do niedawna na porządku dziennym były kary za tego rodzaju działania – np. za umieszczanie dwujęzycznego (litewsko-polskiego) szyldu „sklep spożywczy”, dwujęzycznych tras autobusowych w środkach transportu kursujących w miejscowościach zawar-

²² Zob. *Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Opinion on Lithuania*, Strasbourg, 21 February 2003, AC FC/IN F/OP /I(2003)008. Komitet m.in. w pkt 53 zwrócił uwagę, iż w kontekście prawa do używania języków mniejszości narodowych obok języka litewskiego w instytucjach państwowych i samorządowych brak jest w ustawie o mniejszościach narodowych kryteriów ustalenia regionów, w których znaczną liczbę mieszkańców stanowiłaby mniejszość narodowa, co pozwala na różne interpretacje przepisu (w efekcie prawo nie jest realizowane). W pkt 55 opinii podkreślono, iż obowiązkiem instytucji rządzących jest zapewnienie, by konieczność używania języka państwowego nie przekroczyła granic sektora publicznego. Dodatkowo zwrócono uwagę na niejasności prawne w kwestiach używania języka państwowego i języków mniejszości narodowych oraz zachęcono do podjęcia odpowiednich środków w tym zakresie.

²³ *Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Second Opinion on Lithuania*, Strasbourg, 28 February 2008, ACFC/OP/II(2008)001.

²⁴ Ibidem, pkt 56–57.

²⁵ *Explanatory Report to the Framework Convention...*

cie zamieszkałych przez mniejszość polską²⁶. W tym kontekście ważne jest orzeczenie Litewskiego Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 4 listopada 2011 r., w którym zaznaczono, że umieszczenia dwujęzycznej informacji w autobusach (nazwy miejscowości) nie stanowi zagrożenia dla chronionych przez litewską ustawę o języku państwowym wartości²⁷.

Dodatkowo, zgodnie z uchwałą Państwowej Komisji Języka Litewskiego z dnia 8 listopada 2012 r. w/s zamieszczania informacji publicznej w języku innym niż państwowy „na potrzeby komunikacji międzynarodowej”, publiczna informacja pisemna i audio w środkach transportu, urzędach celnych, hotelach, bankach, biurach podróży, jak również w elementach reklamy, obok języka państwowego może być umieszczana również w językach obcych.

IV.

Przyznać należy, że żadne decyzje europejskich organów międzynarodowych ani ogólne normy prawa międzynarodowego odnoszące się do zasady niedyskryminacji nie gwarantują prawa do używania języka mniejszości narodowej w zewnętrznej sferze działań państwowych odnoszącej się do procesu wyborczego. Dla przykładu, ETPCz w swojej decyzji *Fryske Nasjonale Partij and others v. Netherlands*²⁸ wskazał, że w przypadku próby rejestracji partii politycznej nie ma bezwarunkowego obowiązku władz państwowych

²⁶ Kodeks naruszeń administracyjnych RL (*Administracinių teisių pažeidimų kodeksas*, Žin. 1985, Nr 1–1, red. z 2 lipca 2013 r.) w art. 91(2) za niewykonywanie nakazów urzędnika w kwestii używania języka państwowego grozi kara upomnienia, grzywna w wys. od 300 do 600 LTL, w przypadku powtórnego naruszenia – od 600 do 1500 LTL.

²⁷ Sprawa dotyczyła dyrektora zajezdni autobusowej w Solecznikach, który zaskarżył decyzję Państwowej Inspekcji Języka Litewskiego w sprawie nałożenia kary finansowej za umieszczanie dwujęzycznych (litewsko-polskich) nazw tras autobusowych. Inspekcja opierała się na postanowieniach ustawy o języku państwowym i nakazie umieszczania napisów publicznych w języku państwowym. Ze swej strony LNSA orzekł, iż „po dokonaniu systemowej oceny zebranych w sprawie dowodów oraz obowiązującego prawa, należy wnioskować, iż umieszczanie w autobusach takiej informacji nie może być uważane za naruszające imperatywne normy prawa i stwarzające zagrożenie dla chronionych przez ustawę [o języku państwowym] wartości”. Wyrok Sądu Najwyższego RL z dnia 4 lipca 2011 r. (*LR Aukščiausiasis Teismas 2011 m. lapkričio 4 d. nutarimas nr M-62–1735–11*).

²⁸ *Fryske Nasjonale Partij and others v. Netherlands*, ETPCz, nr 11100/84, 3.10.1985.

odnoszącego się do „wolności językowej” w procesie wyborczym. Z kolei wolność wypowiedzi, przekonań i myśli (art. 9 i 10 EKPCz) nie gwarantuje prawa do używania dowolnego języka w sprawach administracyjnych.

Jednakże wyłączenie przedstawicieli mniejszości narodowych z biernego lub czynnego procesu wyborczego z powodu nieposługiwania się przez nich językiem oficjalnym (państwowym) może stanowić nieuzasadnioną i dyskryminującą praktykę w kontekście procedur otwartego dla wszystkich obywateli procesu demokratycznego. Stwarzanie tego typu preferencyjnych warunków jest w głównej mierze dyskryminacją ze względu na język. Jak zaznacza Fernand de Varennes, mając na uwadze ogólny zakaz dyskryminacji wyrażony m.in. w art. 26 MPPOiP oraz to, że tego typu działania władz są przykładem państwowej działalności administracyjnej, w przypadku gdy mamy do czynienia z liczną czy zwarcie zamieszkującą dany obszar mniejszością narodową, może dojść do sytuacji, w której bezwzględny zakaz używania jej języka w procesie elekcyjnym będzie uznany za nieuzasadniony²⁹. Mając zatem na uwadze zasadę niedyskryminacji oraz operując pojęciami wartościującymi w kwestii tego, co w danej konkretnej sytuacji jest „uzasadnione” czy „stosowne”, władze państwowe powinny rozważyć dopuszczenie używania w procesie wyborczym języka mniejszości narodowej.

Poparcie dla takiego podejścia znajdujemy m.in. w rekomendacjach z Oslo, z których wynika, iż osoby, które posługują się językiem mniejszości narodowej, mogą być wybierane na stanowiska w urzędach publicznych, oraz że urzędy te powinny tam, gdzie jest to stosowne i istnieje takie zapotrzebowanie, zezwolić na używanie języka mniejszości w trakcie wykonywania czynności związanych z funkcjonowaniem tych urzędów (m.in. w procesie wyborczym). Zezwolenie na używanie języka mniejszości narodowych w trakcie wykonywania czynności związanych z procesem wyborczym jest gwarantem efektywnego udziału przedstawicieli mniejszości w państwowym procesie decyzyjnym³⁰.

Przechodząc do omawiania litewskich rozwiązań w tej dziedzinie, stwierdzić należy, że jedyną regulacją tego typu był przepis ustawy o Głównej Ko-

²⁹ F. de Varennes, *The Linguistic rights of Minorities in Europe*, [w:] *Minority rights in Europe: European minorities and languages*, red. S. Trifunovska, The Hague 2001, s. 28.

³⁰ Zob. *The Oslo Recommendations...*, pkt 15.

misji Wyborczej wprowadzony dnia 10 kwietnia 2003 r.³¹ Otóż odpowiednia zmiana art. 3 ustawy zezwalała na używanie, w miejscowościach zwarcie zamieszkałych przez mniejszość narodową, kart do głosowania (przedkładanych razem z oryginałem w języku litewskim) w tłumaczeniu na język mniejszości. Przepis ten odnosił się jedynie do głosowania w referendum w sprawie członkostwa Litwy w organizacjach międzynarodowych i został uchwalony na potrzeby uzyskania odpowiedniej frekwencji w czasie przeprowadzonego w maju 2003 r. referendum w sprawie członkostwa Litwy w UE³².

Powyższy przepis obowiązywał do dnia 10 maja 2006 r., kiedy to SK RL w odpowiedzi na wniosek grupy posłów stwierdził jego niekonstytucyjny charakter³³. Argumentacja przedstawiona przez sędziów SK wyraźnie ukazuje hierarchię wartości konstytucyjnych litewskiego systemu prawnego. Otóż w orzeczeniu podkreślony został konstytucyjny imperatyw posługiwania się językiem państwowym. Zaznaczono, że obywatele Litwy należący do mniejszości narodowych, posługujący się językiem państwowym w stopniu niewystarczającym do wzięcia udziału w głosowaniu, nie są wystarczająco zintegrowani ze społeczeństwem litewskim. Tacy obywatele nie są w pełni członkami społeczeństwa obywatelskiego, zatem nie mogą podejmować decyzji o znaczeniu państwowym (pkt 5). Podkreślono, że Konstytucja RL w kontekście działań odnoszących się do procesu rządzenia państwem (udziału w głosowaniu powszechnym) nie stanowi o ułatwieniach wobec obywateli (osób należących do mniejszości narodowych) nieposługujących się językiem państwowym. Ustawa zasadnicza również nie przewiduje tego, by obywatele tacy mieli być sztucznie zachęcani do wzięcia udziału w referendum lub innym głosowaniu, kiedy podejmowane są decyzje o wadze państwowej (pkt 6). Wychodząc zatem z założeń konstytucyjnych, doty-

³¹ Ustawa RL w sprawie uzupełnienia artykułu 3 ustawy RL o Głównej Komisji Wyborczej (*LR Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 3 straipsnio papildymo įstatymas*), „Valstybės Žinios” z dnia 24 kwietnia 2003 r., nr 38–1737.

³² W okresie poprzedzającym referendum politycy litewscy robili wszystko, żeby zmobilizować obywateli do pójścia do urn. Obawiano się, że frekwencja w głosowaniu wyniesie mniej niż 50% i zostanie ono uznane za nieważne (wymóg z art. 7 ustawy o referendum, *LR referendumo įstatymas*, z dnia 4 czerwca 2002 r., „Valstybės Žinios” z 2002 r., nr 64–2570).

³³ Orzeczenie SK RL z dnia 10 maja 2006 r., nr 25/03 (*Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl LR Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 3 straipsnio 6 dalies [2003 m. balandžio 10 d. redakcija] atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*).

czących wartości języka państwowego, społeczeństwa obywatelskiego i wpływającego z nich imperatywu władania językiem litewskim, SK uznał, że używanie w czasie referendum kart do głosowania w tłumaczeniu na języki mniejszości narodowych jest sprzeczne z art. 14 Konstytucji RL, mówiącym o obowiązku posługiwania się w życiu publicznym językiem państwowym.

Innym przykładem linii orzecznictwa w przedmiocie konstytucyjnej wartości języka litewskiego jest wcześniejsze orzeczenie litewskiego SK z dnia 13 grudnia 2004 r.³⁴, w którym stwierdzono, że „narodowość osoby nie może stanowić podstawy do niestosowania wobec niej zasad wpływających ze statusu języka państwowego, gdyż będzie to zaprzeczeniem zasady konstytucyjnej równości wszystkich osób wobec ustaw, sądów i instytucji państwowych”³⁵.

Dnia 18 września 2013 r. sejmowy komitet prawa i praworządności zdecydował, że propozycje Akcji Wyborczej Polaków na Litwie (dalej AWPL) w kwestii zezwolenia na używanie tłumaczeń biuletynów wyborczych na język mniejszości narodowych w miejscowościach, w których przedstawiciele mniejszości stanowią co najmniej 10%, są sprzeczne z postanowieniami Konstytucji RL. Podkreślić przy tym należy, że w swoich rekomendacjach dotyczących wyborów parlamentarnych na Litwie z początku 2013 r. ODIHR odnotowało potrzebę rozważenia możliwości udostępniania w miejscowościach zamieszkałych zwarcie przez mniejszości informacji wyborczych również w języku tej mniejszości, co pozwoliłoby na uniknięcie „problemów z powodów bariery językowej”³⁶.

V.

O prawie europejskich mniejszości narodowych do posiadania nazw miejscowości, miejsc geograficznych, ulic i innych oznakowań topograficznych w języku rodzimym stanowią m.in. Konwencja Ramowa RE w art. 11 ust. 3

³⁴ Orzeczenie SK RL z dnia 13 grudnia 2004 r., nr 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03 (*Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties LR Konstitucijai ir įstatymams*).

³⁵ Ibidem.

³⁶ *Republic of Lithuania, Parliamentary elections 14 October 2012*, OSCE/ODIHR Election Assessment Mission Report, Warsaw, 3 January 2013, s. 18.

i Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych w art. 10 ust. 2 pkt g. Określone w nich prawo językowe, nakazujące władzom lokalnym używanie nazw topograficznych w języku ojczystym mniejszości, może być również postrzegane jako adaptacja zasady niedyskryminacji ze względu na język.

Regulacje międzynarodowe, stosując nieostre określenia warunków wprowadzenia w życie tego prawa, pozostawiają w tym zakresie państwom dużą swobodę. Nierzadko w takich przypadkach państwa, przenosząc na grunt własnych ustaw określenia, takie jak „tereny zwarcie/tradycyjnie przez mniejszość zamieszkałe”, „tam, gdzie istnieje takie zapotrzebowanie”, czynią z nich (celowo) przepisy martwe. Wobec braku przepisów wykonawczych i definicji legalnych prawo to pozostaje niezrealizowane, zaś wszelkie inicjatywy władz lokalnych czy osób prywatnych w celu wprowadzenia prawa w życie są karane.

Litewska ustawa o mniejszościach z 1989 r. w art. 5 stanowiła, że w terytorialnych jednostkach administracyjnych zwarcie zamieszkałych przez którąkolwiek mniejszość narodową napisy informacyjne, obok tych w języku litewskim, mogą być podawane również w języku mniejszości narodowej (języku miejscowym). Żaden inny akt prawa nie mówił o szczegółowych zasadach realizacji tego prawa. Z drugiej strony dwujęzycznymi tablicami z nazwami ulic pod koniec 2009 r. zajął się komornik. Stało się tak za sprawą odpowiednich decyzji LNSA, który w swych orzeczeniach odnośnie do dwujęzycznych nazw topograficznych w miejscowościach zwarcie zamieszkałych przez mniejszości narodowe oparł się głównie na postanowieniach ustawy o języku państwowym. Wspomniana ustawa w art. 14 stanowi, że oficjalne nazwy miejscowości na Litwie są pisane w języku państwowym, zaś w art. 17 ust. 1 stwierdza się, że napisy publiczne na Litwie są umieszczane w języku państwowym.

Zaznaczyć należy, że zdaniem zastępcy kierownika Państwowej Inspekcji Językowej Arūnasa Dambrauskasa „dopóki obowiązywała ustawa o mniejszościach narodowych, dopóty dwujęzyczne nazewnictwo było dozwolone w tych miejscowościach, w których [mniejszości] narodowe stanowiły znaczną część mieszkańców. Jednakże ustawa ta przestała obowiązywać i jedynym aktem prawnym regulującym te kwestie jest obecnie ustawa o języku państwowym, która wyraźnie wskazuje, że napisy publiczne powinny

być w języku państwowym, tj. w języku litewskim”³⁷. Wracając do argumentacji LNSA – dnia 30 stycznia 2009 r. odrzucił on skargę apelacyjną administracji rejonu wileńskiego w sprawie decyzji Wileńskiego Administracyjnego Sądu Okręgowego z dnia 15 kwietnia 2008 r.³⁸ nakazującej usunięcie tablic z dwujęzycznymi nazwami ulic napisanymi w języku litewskim i języku mniejszości narodowej³⁹ oraz zobowiązującej dyrektora administracji rejonu wileńskiego do zastąpienia w ciągu miesiąca takich tablic tablicami z napisami wyłącznie w języku państwowym (litewskim). W uzasadnieniu LNSA odwołał się do orzeczenia SK Litwy z dnia 21 października 1999 r., w którym podkreślono, iż: „język litewski jest wartością konstytucyjną. (...) Język państwowy chroni tożsamość narodu, integruje naród obywatelski, zapewnia wyrażanie suwerenności narodu, integralność państwa i jego niepodzielność, normalny tryb funkcjonowania urzędów państwowych i samorządowych. Język państwowy jest ważnym gwarantem zasady równouprawnienia obywateli, ponieważ pozwala na komunikowanie się z instytucjami państwowymi i samorządowymi na identycznych zasadach wszystkim obywatelom, urzeczywistnianie swoich praw i prawnych interesów. (...) Język litewski, nabywając konstytucyjny status języka państwowego, powinien być używany we wszystkich instytucjach państwowych i samorządowych, we wszystkich urzędach, przedsiębiorstwach, i organizacjach znajdujących się na terytorium Litwy”⁴⁰.

³⁷ „Lenkiški užrašai – ir Vilniaus r. savivaldybėje”, artykuł z dnia 20 stycznia 2011 r. dostępny na portalu www.delfi.lt (29.01.2014).

³⁸ Orzeczenie LNSA RL z dnia 30 stycznia 2009 r., nr A-756–152/2009, w sprawie skargi apelacyjnej dyrektora administracji samorządu rejonu wileńskiego w sprawie administracyjnej decyzji Wileńskiego Administracyjnego Sądu Okręgowego z dnia 15 marca 2008 r. w sprawie wniosku Pełnomocnika rządowego w okręgu wileńskim w sprawie zobowiązania dyrektora administracji samorządu rejonu wileńskiego do wykonania działania.

³⁹ W miejscowościach położonych w rejonie wileńskim – Mejszagole, Rzeszy i Czerwonym Dworze – nazwy ulic podane były w dwóch językach – po litewsku i polsku lub po litewsku i rosyjsku.

⁴⁰ Orzeczenie SK RL z dnia 21 października 1999 r. w sprawie zgodności rozporządzenia Rady Najwyższej RL z dnia 31 stycznia 1991 r. w sprawie pisowni imion i nazwisk w paszporcie obywatela RL z Konstytucją RL (*Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai*), „Valstybės Žinios” z dnia 27 października 1999 r., nr 90–2662. Dodatkowo w orzeczeniu wskazano, iż wszelka dokumentacja związana z dzia-

W pierwszej połowie września 2009 r. LNSA odrzucił skargę apelacyjną administracji samorządu rejonu solecznickiego⁴¹, w której wnioskowano o nieusuwanie w rejonie tabliczek z nazwami topograficznymi, umieszczonych obok tych w języku państwowym, w językach mniejszości narodowych⁴². LNSA w mocy pozostawił decyzję Wileńskiego Administracyjnego Sądu Okręgowego, który nakazał, podobnie jak w styczniu tegoż roku, umieszczanie tabliczek z nazwami ulic jedynie w języku litewskim, zaznaczając, iż postanowienia Konwencji Ramowej RE dotyczące ochrony mniejszości narodowych mają charakter programowy i „nie mają bezpośredniego zastosowania w wewnętrznym prawnym systemie państwa, zaś nazwy ulic w języku mniejszości narodowych powinny być pisane zgodnie z porządkiem ustalonym przez państwo, na terytorium którego mieszkają mniejszości narodowe”⁴³. W kontekście obowiązującej wówczas ustawy o mniejszościach narodowych LNSA stwierdził, iż nie precyzuje ona kryteriów, w oparciu o które można by było wprowadzić dany przepis w życie⁴⁴.

Podobne orzeczenie LNSA w sprawie dwujęzycznych tabliczek w rejonie solecznickim (przy innych ulicach) zapadło dnia 30 września 2013 r.

W tym kontekście zwrócić należy uwagę, iż w świetle stosowania wobec mniejszości narodowych ustawy o języku państwowym pewne wątpliwości budzi jej art. 1 w brzmieniu „ustawa niniejsza ustanawia zasady używania

łańnością instytucji, przedsiębiorstw i organizacji funkcjonujących na terenie Litwy powinna być sporządzana w języku litewskim – dotyczyć to miało również korespondencji pomiędzy państwowymi i samorządowymi instytucjami, przedsiębiorstwami oraz organizacjami.

⁴¹ Orzeczenie LNSA RL z dnia 14 września 2009 r., nr A-261–997/2009, w sprawie skargi apelacyjnej dyrektora administracji samorządu rejonu solecznickiego w sprawie administracyjnej decyzji Wileńskiego Administracyjnego Sądu Okręgowego z dnia 25 września 2008 r. w sprawie wniosku Pełnomocnika rządowego w okręgu wileńskim, w sprawie zobowiązania dyrektora administracji samorządu rejonu solecznickiego do wykonania działania.

⁴² W rejonie solecznickim dwujęzyczne tablice uliczne (w języku polskim i litewskim) zostały umieszczone w Ejszyszkach, Dajnowie, Tietiańcach, Bialej Wace, Turgielach oraz Podborzu.

⁴³ Orzeczenie LNSA RL z dnia 14 września 2009 r., nr A-261–997/2009.

⁴⁴ LNSA RL w omawianym orzeczeniu uznał również, iż charakter jedynie programowy mają postanowienia art. 4 (odnoszące się do używania języka mniejszości narodowej w miejscowościach zwarcie zamieszkałych przez daną mniejszość): „[w] tym miejscu utwierdzona jest jedynie zasada programowa i zasada prawna, którą państwo zobowiązuje się szanować, dążąc do zagwarantowania ochrony mniejszości narodowej”.

języka państwowego w życiu publicznym Litwy (...). Prawo do pielęgnowania swojego języka, kultury i zwyczajów osób należących do wspólnot narodowych gwarantują inne ustawy Republiki Litewskiej i akty prawne przyjęte przez Sejm Republiki Litewskiej”. Sformułowanie to wyklucza zatem zastosowanie postanowień ustawy względem osób należących do mniejszości narodowych – w myśl zasady *lex specialis derogat lege generali*⁴⁵. Na Litwie zasada ta na razie nie znajduje pełnego zastosowania, gdyż, jak zostało wspomniane, obecnie nie obowiązuje żadna ustawa kompleksowo regulująca ca kwestie używania języków mniejszości narodowych w państwie.

Wydaje się, że w przytoczonych orzeczeniach LNSA nie odniósł się do istoty spraw – używania języka mniejszości narodowej w życiu prywatnym. Omówione używanie dwujęzycznego nazewnictwa ulic w obrębie własności prywatnej powinno być rozpatrywane nie w kontekście praw do dwujęzycznego nazewnictwa topograficznego (tabliczki te nie mają charakteru publicznego, nie zostały ustanowione przez samorząd lub państwo), lecz w kontekście wolności wyrażania swoich przekonań (art. 25 Konstytucji RL, art. 19 MPPOiP) oraz prawa do używania języka ojczystego (art. 27 MPPOiP, art. 2 ust. 1 deklaracji ONZ). Podkreślić przy tym należy, iż w prawie międzynarodowym wolność wyrażania opinii obejmuje również prawo do używania języka ojczystego w życiu prywatnym⁴⁶. Ponadto, zdaniem ekspertów, prawo do dwujęzycznych tabliczek z nazwami ulic umieszczanymi na domach prywatnych gwarantuje art. 10 ust. 1 Konwencji Ramowej RE – w kontekście prawa do swobodnego używania, bez jakiegokolwiek ingerencji języka mniejszości, zarówno prywatnie, jak i publicznie, ustnie oraz pisemnie⁴⁷.

Oznacza to, że każdy, również przedstawiciel mniejszości narodowej, posiada prawo do wybrania języka, którego będzie używał w sferze prywatnej (np. w widocznych publicznie napisach na domach). W taki właśnie spo-

⁴⁵ Odpowiednie rozważania odnośnie do stosunku ustawy o języku państwowym do ustawy o używaniu języków mniejszości narodowych podjęła Komisja Wenecka, opiniując słowacką ustawę o języku państwowym, zob.: *Opinion on the Act of the State Language of the Slovak Republic, European Commission for Democracy Through Law, Strasbourg, 21 October 2010, No. 555/2009*.

⁴⁶ Ballantyne, Davidson and McIntyre v. Canada, UN HRCComm, 1993.

⁴⁷ Tak: F. de Varennnes, *A Guide to the Rights of Minorities and Language*, COLPI, Open Society, 2001.

sób prawo to jest rozumiane dla przykładu w Polsce, gdzie, pomimo prawa samorządu do ustanawiania dwujęzycznych tablic z napisami ulic (art. 12 ust. 1 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym), mieszkańcy tego rodzaj tabliczki umieszczają z własnej woli.

Także na Litwie przedstawiciele mniejszości polskiej na swoich domach umieszczają dwujęzyczne nazwy ulic, jednakże zarówno przedstawiciele rządowi w rejonach wileńskim i solecznickim, jak i LNSA traktują to w kategoriach łamania ustawy o języku państwowym, w wyniku czego administracja odpowiednich samorządów obligowana jest do ich usunięcia/zamiany na tabliczki w języku litewskim⁴⁸. W dniu 23 grudnia 2013 r. wileński sąd okręgowy orzekł, iż dyrektor administracji samorządu solecznickiego ma zapłacić 43 400 litów (12 596 euro) albo 100 litów, czyli 30 euro za każdy dzień zwłoki w wykonywaniu nakazu z 2008 r. w kwestii zastąpienia dwujęzycznych tablic z nazwami ulic na tablice w języku państwowym.

Przedstawiciele mniejszości polskiej wrażliwie reagują na tego rodzaju działania – jeszcze dnia 18 maja 2010 r. Zarząd Związku Polaków na Litwie wydał oświadczenie w sprawie kar za używanie języka ojczystego, w którym wyraził poparcie dla wszelkich działań upowszechniających język ojczysty w życiu prywatnym i publicznym „zgodnie z duchem europejskim, dokumentami bilateralnymi i międzynarodowymi”. W oświadczeniu podano numer konta bankowego, na który można wpłacać środki finansowe przeznaczone na spłacenie kar pieniężnych za używanie języka ojczystego⁴⁹.

Z drugiej strony przedstawiciele rządowi nie widzą naruszenia w kwestii umieszczania przez samorządy dwujęzycznych tabliczek (w języku litewskim i angielskim) z nazwami ulic w Wilnie, Nidzie oraz Juodkrante. Tego rodzaju praktyka, biorąc pod uwagę powyższe orzeczenia LNSA w/s usunięcia dwujęzycznych nazw ulic, może budzić pytania w kwestii stosowania podwójnych standardów.

⁴⁸ Np.: Orzeczenie LNSA z dnia 6 lipca 2011 r. nr A-662–2474/2011.

⁴⁹ Oświadczenie Zarządu Związku Polaków na Litwie w sprawie kar za używanie języka ojczystego z dnia 18 maja 2010 r. dostępne na stronie <http://www.zw.lt> (29.01.2014). Więcej na temat prawa mniejszości polskiej do używania własnego języka zob.: T. Białek, *Międzynarodowe standardy ochrony praw mniejszości narodowych i ich realizacja na przykładzie Białorusi, Litwy i Ukrainy*, Warszawa 2008, s. 219 i n.

VI.

Kwestia prawa do pisowni imion i nazwisk w języku mniejszości narodowych na Litwie jest szczególnie newralgiczna, jeżeli chodzi o mniejszość polską⁵⁰. W stosunku do innych mniejszości – rosyjskiej, białoruskiej, ukraińskiej – w związku z używaniem przez nich cyrylicy zagadnienie to przybiera inne formy⁵¹.

Problem oryginalnego zapisu imion i nazwisk przedstawicieli mniejszości narodowych został dostrzeżony na forum międzynarodowym. Jeszcze w 2002 r. Komisja Europejska w raporcie odnoszącym się do przygotowań Litwy do akcesji do UE w kontekście praw mniejszości i jej ochrony wskazała na omawiany przedmiot sporu między Polską i Litwą⁵². Komitet Doradczy Rady Europy w swej opinii o Litwie w 2003 r. wskazał, iż „(...) wyraża żal z powodu tego, że bez względu na dyskusje prowadzone przez kilka lat na poziomie narodowym oraz w ramach dwustronnych stosunków, nie zatwierdzono przychylnej dla wszystkich decyzji o zasadach zapisywania imion i nazwisk mniejszości narodowych (zwłaszcza Polaków) w paszportach”⁵³. Z kolei w tym samym roku w rezolucji o realizacji Konwencji Ramowej Komitet Ministrów RE wskazał, że podstawa prawna oraz jej realizacja w praktyce w dziedzinie używania języka mniejszości narodowych powinna być doskonała⁵⁴.

Zgodnie z przepisami międzynarodowymi na omawiane prawo składa się po pierwsze możliwość używania imienia i nazwiska w języku mniej-

⁵⁰ Więcej na ten temat zob.: K. Drzewicki, *Międzynarodowa ochrona praw językowych mniejszości polskiej na Litwie w odniesieniu do pisowni imion i nazwisk*, [w:] *Wpływ standardów międzynarodowych na rozwój demokracji i ochronę praw człowieka*, t. 3, red. J. Jaskiernia, Warszawa 2013, s. 366–388.

⁵¹ Państwowa Komisja Języka Litewskiego w tej sprawie zatwierdziła odpowiednie reguły dotyczące transliteracji imion i nazwisk osób należących do mniejszości ukraińskiej lub białoruskiej w paszporcie obywatela RL. Odnosnie do imion i nazwisk rosyjskich wydana została osobna instrukcja.

⁵² *Regular Report on Lithuania's Progress towards Accession*, 2002, COM(2002)700 final, Commission of the European Communities, Brussels, 9.10.2002, SEC(2002)1406, s. 29.

⁵³ *Opinion on Lithuania*, 2003..., s. 17.

⁵⁴ *Council of Europe Committee of Ministers Resolution ResCMN(2003)11 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Lithuania*, 865th meeting, 10 December 2003.

szości narodowej, po drugie – urzędowe uznanie takowego zapisu w obrocie publicznym. Imię i nazwisko osoby jest jednym z elementów składowych jej tożsamości i życia prywatnego, które podlegają ochronie⁵⁵ m.in. na podstawie art. 7 Karty Praw Podstawowych UE oraz art. 8 EKPCz, a także pkt 1 rekomendacji z Oslo⁵⁶ i art. 10 ust. 5 Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych⁵⁷. Artykuł 11 ust. 1 Konwencji Ramowej RE zobowiązuje państwa do uznania, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do używania nazwiska i imion w języku mniejszości oraz ich oficjalnego uznania zgodnie z trybem przyjętym w ustawodawstwie wewnętrznym. Oryginalny zapis imienia i nazwiska w dokumentach oficjalnych jest dozwolony w większości państw europejskich, wyjątek stanowią państwa bałtyckie, w tym Litwa.

Imiona i nazwiska osób należących do mniejszości narodowych w wydawanych na Litwie dokumentach tożsamości, zgodnie z ustawodawstwem, pisane są z użyciem znaków diakrytycznych alfabetu litewskiego⁵⁸. Dotychczas w mocy pozostaje uchwała Rady Najwyższej RL z dnia 31 stycznia 1991 r. w sprawie pisowni imion i nazwisk w dowodzie osobistym obywatela RL⁵⁹, według której w litewskich dowodach osobistych imiona i nazwiska osób narodowości nielitewskiej pisane są z użyciem alfabetu litewskiego (§ 2 rozporządzenia). Na pisemne żądanie obywatela jego imię i nazwisko jest pisane: 1) na podstawie wymowy w formie zlituanizowanej niegramatycznej

⁵⁵ Jak zauważył w swej opinii z dnia 30 czerwca 2005 r. Rzecznik Generalny TSUE w sprawie C-96/04 *Standesamt Standt Niebüll*, nazwisko osoby fizycznej stanowi zasadniczą część jej tożsamości i życia prywatnego, których ochrona jest szeroko uznawana w konstytucjach państw członkowskich UE oraz dokumentach międzynarodowych.

⁵⁶ „Persons belonging to national minorities have the right to use their personal names in their own language according to their own traditions and linguistic systems. These shall be given official recognition and be used by the public authorities”, *The Oslo Recommendations...*

⁵⁷ „Strony zobowiązują się do zezwolenia, na wnioszek zainteresowanych, na używanie lub przybieranie nazwisk w językach regionalnych lub mniejszościowych”.

⁵⁸ Ustawa o języku państwowym (*LR valstybinės kalbos įstatymas*, 31.01.1995, nr I-779, red. z 13.06.2002), art. 15, ustawa o dowodzie tożsamości (*LR asmens tapatybės kortelės įstatymas*, 6.11.2001, nr IX-577, Valstybės žinios, 2001, nr 97–3417), ustawa o paszporcie (*LR paso įstatymas*, 8.11.2001, Nr IX-590).

⁵⁹ Uchwała Rady Najwyższej RL z dnia 31 stycznia 1991 r., *LR Aukščiausios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimas Nr I-1031 „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase”*, Valstybės žinios, 1991 m. vasario 20 d., nr 5–132.

(bez końcówek litewskich) lub 2) na podstawie wymowy w formie zlituani-zowanej gramatycznej (z końcówkami litewskimi).

Wydawać się może, że takie sformułowanie odpowiada postanowieniom Konwencji Ramowej RE, gdyż jak wynika z komentarza do niej⁶⁰: „Strony mogą używać alfabetu ich języka oficjalnego do zapisywania nazwiska (nazwisk) osoby należącej do mniejszości narodowej w zapisie fonetycznym (pkt 68)”. Jednak w tym samym punkcie komentarza stwierdza się, że państwa będą stosowały to postanowienie przy uwzględnieniu ich własnych, szczególnych okoliczności: „[r]ozumie się, że systemy prawne Stron będą pod tym względem zgodne z międzynarodowymi zasadami odnoszącymi się do ochrony mniejszości narodowych”⁶¹ (również z umowami bilateralnymi). Niestety odpowiednie postanowienia traktatu polsko-litewskiego z 1994 r.⁶² nie zawierają precyzyjnych rozwiązań w odniesieniu do danej kwestii⁶³.

Na omawiany temat dwukrotnie wypowiadał się litewski Sąd Konstytucyjny w swych orzeczeniach z 1999 r. i 2009 r. Jak wynika z orzeczenia SK z dnia 21 października 1999 r.⁶⁴, na Litwie ustanowiony jest prymat języka litewskiego jako języka państwowego, posiadającego status wartości konstytucyjnej, z czego wypływa obowiązek posługiwania się językiem litewskim w życiu publicznym, w tym – używania go w dokumentach oficjalnych. Jak już zostało zaznaczone, zdaniem SK tak pojmowane używanie języka litewskiego jest gwarancją równouprawnienia wszystkich obywateli⁶⁵. Sąd nie od-

⁶⁰ *Explanatory Report to the Framework Convention...*, w części dalszej pkt 68 stanowi, iż osoby, które były zmuszone do rezygnacji z ich oryginalnego nazwiska (nazwisk) lub których nazwisko (nazwiska) zostało zmienione siłą, powinny być uprawnione do powrotu do niego (nich).

⁶¹ Ibidem.

⁶² Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy z dnia 26 kwietnia 1994 r.; o możliwości pisania imion i nazwisk w języku ojczystym wspominała również poprzedzająca podpisanie traktatu polsko-litewska deklaracja o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy z 1992 r.

⁶³ W art. 14 zastrzeżono, iż szczegółowe rozwiązania kwestii pisowni imion i nazwisk w języku mniejszości narodowych zostaną uzgodnione w odrębnym dokumencie. Pierwsza tura rozmów grupy negocjacyjnej w tej materii odbyła się dopiero w maju 1996 r. Do dziś omawiany problem nie został rozwiązany.

⁶⁴ Orzeczenie SK RL z dnia 21 października 1999 r.

⁶⁵ Ibidem.

niósł się jednak do praw mniejszości narodowych w tym zakresie, pomijając w swym uzasadnieniu różnice teoretycznoprawne, jeśli chodzi o równouprawnienie wszystkich obywateli (zakaz dyskryminacji) oraz nadawanie określonych praw przedstawicielom mniejszości narodowych. Orzekł on m.in., że „nie można nikomu nadawać przywilejów ze względu na jego narodowość czy język”. Stąd zasada równości i niedyskryminacji jest, zdaniem sądu, w zgodzie z zasadą jednakowego zapisu imion i nazwisk wszystkich obywateli Litwy – zapisu w języku państwowym. Tego rodzaju rozumowanie pomija usprawiedliwione prawo do zróżnicowanego traktowania osób należących do mniejszości narodowych w kontekście zachowania ich podstawowego wyróżnika, jakim jest język.

Litewski SK ponownie, na wniosek Sejmu RL⁶⁶, rozpatrzył kwestię pisowni imion i nazwisk przedstawicieli mniejszości narodowych⁶⁷. W wydanym dnia 6 listopada 2009 r. orzeczeniu SK czytamy, że: „po tym, jak do paszportu obywatela RL wpisze się imię i nazwisko osoby w języku państwowym, na życzenie osoby, na innej stronie paszportu w dziale »inne wpisy« można dokonać wpisu imienia i nazwiska osoby za pomocą innych, nielitewskich, znaków diakrytycznych i w formie niegramatycznej; taki zapis imienia i na-

⁶⁶ Uchwała Sejmu RL w sprawie odwołania się do SK RL z prośbą o wyjaśnienie postanowień orzeczenia SK RL z dnia 21 października 1999 r. w sprawie zgodności z Konstytucją RL rozporządzenia Rady Najwyższej RL z dnia 31 stycznia 1991 r. w sprawie pisowni imion i nazwisk w paszporcie obywatela Republiki Litewskiej, nr XI-289 z dnia 11 czerwca 2009 r. W §1 uchwała odwołuje się do orzeczenia SK z 1999 r. i jego pkt 4, który brzmi: „imię i nazwisko osoby w paszporcie obywatela powinny być zapisywane w języku państwowym”, oraz pkt 7: „jeżeli za pomocą przepisów prawnych zostanie ustalone, że imiona i nazwiska tych obywateli w paszporcie obywatela są zapisywane innymi, nielitewskimi, znakami graficznymi, to zostanie zaprzeczona nie tylko konstytucyjna zasada języka państwowego, ale także zakłócona działalność urzędów państwowych i samorządowych, innych zakładów, instytucji i organizacji”. Sejm w uchwale pytał, czy po dokonaniu wpisu imienia i nazwiska w języku państwowym w paszporcie obywatela litewskiego w innym dziale dokumentu można wskazać imię i nazwisko z użyciem innych, nielitewskich, znaków graficznych bez używania form gramatycznych, gdy osoba tego sobie życzy i gdy istnieją pierwotne dokumenty stwierdzające tożsamość, wydane w innych krajach, w których imię i (lub) nazwisko osoby zapisane są w języku innym niż litewski.

⁶⁷ Za jego przyjęciem opowiedziało się 69 posłów, 4 wstrzymało się, 8 było przeciw. Zob.: *Litwa. Sąd Konstytucyjny rozpatrzy kwestię pisowni polskich nazwisk*, „Kronika Sejmu” 2009, nr 41 (677).

zwiska w dziale paszportu »inne wpisy« dokonany za pomocą nielitewskich znaków diakrytycznych nie może być przyrównywany do zapisu dokonanego w języku państwowym. (...) Zapis taki w obrocie publicznym nie będzie miał wartości prawnej»⁶⁸. Dotychczas nie stworzono prawnej możliwości umieszczenia w litewskim paszporcie tego rodzaju wpisu.

Jeśli chodzi o praktyczne aspekty realizacji prawa do pisowni imienia i nazwiska w języku polskiej mniejszości narodowej, to odnotować należy istnienie szeregu spraw konfliktowych powstałych na tym tle. Dla przykładu w kwietniu 2008 r. LNSA orzekł, iż nadanie polskiej szkole średniej w Ławaryszkach w rejonie wileńskim imienia Emilii Plater (w brzmieniu polskim) jest sprzeczne z ustawą o języku państwowym. W opinii sądu szkoła powinna nosić imię w jego brzmieniu litewskim – Emilijos Platerytės⁶⁹. W tym kontekście omówienia wymagają dwie sprawy, które wywołały oddźwięk międzynarodowy.

Pierwszą sprawą był kazus Michała Kleczkowskiego, który wniósł pozew do sądu litewskiego, domagając się, by jego imię i nazwisko było pisanie zgodnie z polską transkrypcją, a nie w formie fonetycznej języka litewskiego z litewskimi końcówkami – Michalas Klečkovskis⁷⁰. Sprawa dotarła do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który odmówił rozpatrywania sprawy co do istoty, uznając, iż polskiej wersji imienia i nazwiska Tadeusza Kleczkowskiego pozbawiły nie władze litewskie, lecz Związek Radziecki (nazwisko w wersji zmienionej zaczęto pisać po II wojnie światowej). Nie zgadzając się z decyzją, wnioskodawca skierował sprawę przed Komitet Praw Człowieka ONZ, który uznał skargę za niedopuszczalną⁷¹ w związku z nie-

⁶⁸ Decyzja SK RL z dnia 6 listopada 2009 r., nr 14/98 (*LR Konstitucinio Teismo sprendimas dėl LR Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo motyvuojamosios dalies 4 ir 7 punktų nuostatų išaiškinimo*).

⁶⁹ Zbliżoną sprawą z zakresu nazewnictwa ulic jest kazus próby nadania jednej z ulic w Piekieliszkach w rejonie wileńskim imienia Józefa Piłsudskiego w 2003 r. Wywołało to sprzeciw części litewskiego społeczeństwa, która uznała tego rodzaju decyzję rady samorządowej za oburzającą (J. Piłsudski w litewskiej narracji historycznej ponosi odpowiedzialność za utratę przez Litwę Wilna w 1920 r.). Więcej na temat spraw konfliktowych na tle językowym zob.: T. Białek, op.cit., s. 222 i n.

⁷⁰ Zob. *Vilniuje gyvenantis lenkas JT komisijoje kovoja dėl savo pavardės*, artykuł z dnia 25 lipca 2005 r., Baltic News Service.

⁷¹ *Human Rights Committee*, ninety session, 24 July 2007 U.N. Doc. CCPR/C/90/D/1285/2004.

zachowaniem wymagalnego trybu proceduralnego. Drugą sprawą jest rozpatrzona przez Trybunał Sprawiedliwości UE sprawa Wardyn/Vardyn przeciwko Litwie⁷².

Zgodnie z wyrokiem TSUE z dnia 12 maja 2011 r. we wspomnianej sprawie na obecnym etapie rozwoju prawa unijnego przepisy regulujące zapis nazwiska i imienia w aktach stanu cywilnego należą do kompetencji państw członkowskich Unii, państwa te są jednak zobowiązane do wykonywania omawianej kompetencji zgodnie z prawem unijnym, a w szczególności z zasadą swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państwa członkowskiego (pkt 63)⁷³. Właściwe władze państwowe mają zatem prawo odmówić zmiany wspólnego nazwiska pary małżeńskiej, tak jak figuruje ono w aktach stanu cywilnego wydanych przez inne państwo członkowskie, z którego pochodzi jeden z obywateli, w formie zachowującej reguły pisowni tego ostatniego państwa, pod warunkiem, że odmowa ta nie spowoduje dla wspomnianych obywateli Unii poważnych niedogodności na płaszczyźnie administracyjnej, zawodowej i prywatnej, o czym powinien rozstrzygnąć sąd krajowy (pkt 94 wyroku). Na początku października 2013 r. wileński sąd okręgowy utrzymał w mocy wyrok pierwszej instancji z 2011 r., orzekając, że nie dostrzega „poważnych niedogodności” związanych z odmową oryginalnego zapisu imienia i nazwiska wnioskodawcy – obywatelki Litwy pochodzenia polskiego, która zawarła związek małżeński z obywatelem RP i przyjęła jego nazwisko.

Zauważyć należy, iż w swym uzasadnieniu TSUE nie odniósł się do art. 6 TUE, który stanowi, iż prawa podstawowe, zagwarantowane w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, stanowią część prawa Unii jako zasady ogólne prawa⁷⁴. Orzeczenie Trybunału UE nie rozwiązało problemu jednakowego zapisu nazwisk małżonków, z których jeden jest obco-

⁷² Decyzja TSUE w sprawie Wardyn/Vardyn przeciwko Litwie, C-391/09 z dnia 12 maja 2011 r.

⁷³ Podobnie TSUE orzekł w sprawie C-148/02 *Garcia Avello* oraz sprawie C-353/06 *Grunkin i Paul*.

⁷⁴ Dla przykładu, ETPC w orzeczeniu *Güzel Erdağöz przeciwko Turcji* uznał, iż imię, jako środek identyfikacji osobowej, jest ważnym elementem tożsamości, dlatego władze państwowe, odmawiając oryginalnej pisowni imienia osoby, łamią prawo do poszanowania życia prywatnego oraz rodzinnego. Zob. orzeczenie ETPCz nr 37483/02 z dnia 21 października 2002 r.

krajowcem, dając jednocześnie przyzwolenie na dowolną regulację wewnętrznoprawną odnośnie do prawa przedstawicieli mniejszości w tej kwestii⁷⁵.

Zaznaczyć należy, że w ciągu ostatnich lat w litewskim Sejmie nie raz dochodziło do dyskusji w przedmiocie oryginalnej pisowni imion i nazwisk⁷⁶. Kwestia jest coraz bardziej aktualna dla obywateli Litwy (nie tylko w kontekście praw mniejszości), gdyż ok. 16% rejestrowanych co roku małżeństw ma charakter mieszany (małżonek pochodzi z innego kraju). Z tego ponad 70% związków zawieranych jest przez obywatelki RL, co najczęściej oznacza przyjęcie (obcego) nazwiska męża⁷⁷. Dodatkowo liczba obywateli Litwy urodzonych poza granicami państwa w ciągu ostatnich 10 lat wzrosła z niecałego 1% do 16% w 2011 r.

Dnia 8 kwietnia 2010 r. litewski Sejm w wyniku głosowania odrzucił rządowy projekt ustawy o pisowni imion i nazwisk⁷⁸, który w preambule uznawał prawo każdej osoby do ochrony życia prywatnego i rodzinnego oraz przyznawał, że imię i nazwisko jest unikalnym wyznacznikiem tożsamości, który powinien zostać poddany odpowiedniej ochronie prawnej. Projekt przewidywał możliwość oficjalnego uznania pisowni imion i nazwisk obywateli RL z użyciem znaków diakrytycznych alfabetu obcego opartego na alfabecie łacińskim (art. 3 ust. 2 projektu ustawy).

Zasadne byłoby wznowienie dyskusji parlamentarnej w tej kwestii⁷⁹. Obecnie w Ministerstwie Sprawiedliwości RL pracuje grupa robocza, któ-

⁷⁵ Więcej na temat prawa przedstawicieli mniejszości narodowych do imienia i nazwiska na Litwie w świetle orzecznictwa TSUE zob. Ł. Wardyn, E. Kuzborska, *Prawo przedstawicieli mniejszości narodowych do imienia i nazwiska na Litwie w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE*, Materiały pokonferencyjne IV Programu Interdyscyplinarnych Sąddeckich Dysput Naukowych, Rytyo 2010, [w:] *Polityczne Wyzwania Współczesnych Państw*, red. W. Gizicki, t. 2, Toruń 2011.

⁷⁶ 2007 m. birželio 8 d. LR *vardų ir pavardžių įstatymo projektas* nr XP-689A(2), 2009 m. rugsėjo 9 d. LR *nelietuviškų vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektas* nr XIP-567(3), 2010 m. kovo 29 d. LR *vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektas* nr XIP-1644(2).

⁷⁷ Zob.: wyrok Litewskiego Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2013 r. w sprawie wniosku o wpisanie nazwiska z użyciem litery „w” w akcie małżeństwa nr 3K-3-392/2013.

⁷⁸ *Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektas*, z dnia 29 marca 2010 r., nr XIP-1644(2).

⁷⁹ Jak podkreślono w przygotowanym przez Instytut Monitoringu Praw Człowieka Przeglądzie Sytuacji Praw Człowieka na Litwie 2009–2010: „wniośną 2010 r. Sejm bez żąd-

ra ma za zadanie przygotowanie odpowiedniego projektu ustawy o pisowni nielitewskich imion i nazwisk, zezwalającego na oficjalny zapis z użyciem znaków diakrytycznych spoza alfabetu litewskiego⁸⁰.

Wartym odnotowania jest fakt, że litewskie ustawodawstwo zna przypadki zezwolenia na oryginalną pisownię imion i nazwisk przedstawicieli mniejszości narodowych. Abstrahując od liberalnych w tym względzie rozwiązań z 1938 r., zaznaczyć należy, że w wydawanych od połowy 1990 r. tymczasowych zaświadczeniach obywatela RL, które miały być ważne do dnia 1 grudnia 1991 r., dopuszczano możliwość podania w nawiasie, obok zapisu w języku litewskim, oryginalnego brzmienia imienia i nazwiska osób narodowości nielitewskiej⁸¹. Jednak już dnia 31 stycznia 1991 r. Rada Najwyższa RL przyjęła omówioną wyżej odpowiednią regulację, rezygnując z możliwości wpisywania oryginalnego brzmienia nazwiska obok oficjalnego zapisu.

VII.

Obecnie na Litwie nie ma możliwości używania języków mniejszości narodowych w instytucjach administracji lokalnej, procesie wyborczym, nazwach topograficznych. Litewskie ustawodawstwo nie przewiduje możliwości używania w dokumentach oficjalnych oryginalnego zapisu imienia i nazwiska. Jak już zostało wspomniane – litewski rząd w swoim programie przewidział rozwiązanie kwestii używania języków mniejszości w życiu publicznym państwa, jednak dotychczas żadne zasadnicze decyzje w tej mierze

nych racjonalnych argumentów odrzucił rządowy projekt ustawy w sprawie pisowni imion i nazwisk w dokumentach, który nadawał prawo do pisania imion i nazwisk w języku ojczystym z użyciem znaków diakrytycznych mających podstawy w łacinie”, *Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2009–2010*, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Wilno 2011.

⁸⁰ Prawdopodobnie będzie to kwestia stworzenia możliwości używania liter alfabetu łacińskiego: w, q, x, ale nie charakterystycznych dla innych alfabetów znaków diakrytycznych (np. ĩ, ó, ž, ü, á). Z drugiej strony według danych Urzędu Ewidencji Ludności przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych RL na Litwie są już zarejestrowanych ok. 8 tys. nielitewskich imion i nazwisk, np.: Alexander, Leszczyńska, Maxim, Brown, Lacroix. Podkreślić należy, iż na Litwie działa sporo przedsiębiorstw, w nazwach których stosowane są nielitewskie znaki diakrytyczne: „Maxima”, „Swedbank” itp.

⁸¹ A. Bobryk, *Odrodzenie narodowe Polaków w Republice Litewskiej 1987–1997*, Toruń 2005, s. 461.

nie zostały podjęte (np. skierowanie do Sejmu rządowego projektu ustawy o mniejszościach narodowych, projektu ustawy w sprawie pisowni litewskich imion i nazwisk). Język mniejszości narodowej obok języka państwowego w życiu publicznym może być używany (według zasad określonych we wspomnianej uchwale Państwowej Komisji Języka Litewskiego) jedynie w określonym celu (na potrzeby komunikacji międzynarodowej) i w konkretnych miejscach (np. w hotelach, elementach reklamy).

Uogólniając powyższe – analiza odpowiednich orzeczeń litewskiego SK i LNSA pozwala na wysnucie wniosku, że pojęcie ochrony praw mniejszości narodowych na Litwie sprowadzane zostało do ogólnej zasady niedyskryminacji, zgodnie z którą stosowanie jednakowych przepisów dla wszystkich obywateli Litwy ma stać się gwarancją praworządności i ucieleśnieniem konstytucyjnej idei równości⁸². Z kolei międzynarodowa doktryna ochrony praw mniejszości narodowych wyraźnie odróżnia działania mające na celu prewencję dyskryminacji, czyli zapobieganie naruszaniu norm prawnych, od kwestii ochrony praw mniejszości narodowych. Rozróżnienie niniejszych pojęć pozwoliłoby na uniknięcie błędów w ramach wewnątrz krajowej dyskusji w kwestii ochrony praw mniejszości narodowych (dla przykładu Premier RL Algirdas Butkevičius w wywiadzie dla agencji informacyjnej BNS w dnia 1 września 2013 r. w kontekście konstytucyjnej zasady równości wypowiedział się przeciwko dwujęzycznym napisom topograficznym na terenach zwarcie zamieszkałych przez mniejszości).

Spór o pisownię imion i nazwisk polskiej mniejszości narodowych na Litwie pozornie rozbija się o dwie główne wartości, kwestię ochrony tożsamości człowieka (prawo do jej wyrażania poprzez zapis) przeciwstawia się bowiem konstytucyjnej doktrynie języka państwowego. Jednak Państwowa Komisja Języka Litewskiego „nie dostrzega żadnego nieszczęścia, żadnego niebezpieczeństwa językowego, jeśli będzie [zgodnie z regułami języka ojczystego] zapisywana tożsamość człowieka”⁸³. Komisarz OBWE ds. mniejszości narodowych Knut Vollebæk w czasie swej wizyty w Wilnie w 2009 r.

⁸² Zob. np. orzeczenie SK RL z dnia 10 maja 2006 r., nr 25/03, pkt V6.

⁸³ M. Jackeivičius, I. Smetonienė: *pavardžių rašymas – politinis klausimas*, artykuł z dnia 2 marca 2009 r. dostępny na: www.delfi.lt (29.01.2014). Zob. też: R. Ramelienė, *Tożsamość wykracza poza granice abecadła*, „Lietuvos žinios” z dnia 13 stycznia 2009 r.

wyraził opinię, iż „Litwa nie powinna bać się oryginalnej pisowni nazwisk przedstawicieli mniejszości narodowych”⁸⁴.

Nierozwiązane problemy przedstawicieli mniejszości narodowych mogą prowadzić do przejawów obywatelskiego nieposłuszeństwa, polegającego na świadomym łamaniu prawa w celu doprowadzenia do zmiany w odczuciu przedstawicieli mniejszości niesprawiedliwych przepisów i związanych z nimi decyzji władz. Pomimo wyroków LNSA z dnia 8 lipca 2011 r. i dnia 30 września 2013 r. nakazujących usunięcie dwujęzycznych nazw topograficznych w rejonie wileńskim i solecznickim mieszkańcy miejscowości, godząc się na grożące sankcje, odmawiają ich wykonania.

Wzmógł się w ostatnim okresie spór o ochronę praw mniejszości polskiej na Litwie (np. protest dnia 28 kwietnia 2013 r. w Wilnie przeciwko dwujęzycznym napisom topograficznym, oryginalnej pisowni imion i nazwisk) bez wątpienia przekłada się na dwustronne relacje polsko-litewskie. Jednakże wszelkiego rodzaju rozwiązania problemów z tym związanych nie mogą być traktowane w kontekście „ustępstw” wobec sąsiada. Kwestie te powinny być rozstrzygane w formie dialogu z przedstawicielami mniejszości polskiej, zwiększającego obustronne zaufanie.

Co więcej – ochrona praw językowych mniejszości polskiej na Litwie jest obecnie, za sprawą petycji gdańskiego prawnika Tomasza Snarskiego, przedmiotem rozważań w Parlamencie Europejskim⁸⁵. Rząd litewski, pomimo upomnień przewodniczącej Komisji Petycji PE Erminy Mazzoni, nie przedstawił narazie informacji na temat środków podjętych w celu ochrony językowych praw mniejszości w państwie⁸⁶.

Uogólniając powyższe, podstawowym zadaniem władz litewskich jest obecnie przyjęcie ustawy o mniejszościach narodowych, która wychodziłaby naprzeciw oczekiwaniom przedstawicieli mniejszości. W kontekście praw językowych, kierując się zasadą, że w państwie demokratycznym, które w ramach członkostwa w organizacjach międzynarodowych podjęło sze-

⁸⁴ „Litwa nie powinna bać się oryginalnej pisowni nazwisk przedstawicieli mniejszości narodowych”, wywiad K. Vollebæka dla agencji BNS z dnia 1 lipca 2009 r.

⁸⁵ Petycja „Prawa językowe Polaków na Litwie” nr 358/2011 złożona w Komisji Petycji Parlamentu Europejskiego dnia 31 marca 2011 r.

⁸⁶ A. Dąbrowska, *Unia upomina Litwę*, artykuł dostępny na stronie <http://www.polityka.pl/kraj/1568633,1,unia-upomina-litwe.read> (30.01.2014).

reg zobowiązań w kwestii ochrony praw mniejszości narodowych, prawa te nie mogą podlegać potencjalnemu ograniczeniu, ale jedynie rozszerzeniu, a także biorąc pod uwagę to, że kwestia używania języków mniejszości narodowych na Litwie budzi niepokój społeczności międzynarodowej⁸⁷, zaś w ramach państwa powoduje niezadowolenie mniejszości, zgłosić należy postulat podpisania i ratyfikowania przez Litwę Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych. Dodatkowo wskazać należy, że za przykładem innych państw europejskich (Węgier, Słowacji) celowe byłoby rozważenie uchwalenia osobnej ustawy, która regulowałaby kwestię używania języka mniejszości narodowych w państwie.

Literatura

- Białek T., *Międzynarodowe standardy ochrony praw mniejszości narodowych i ich realizacja na przykładzie Białorusi, Litwy i Ukrainy*, Warszawa 2008.
- Bobryk A., *Odrodzenie narodowe Polaków w Republice Litewskiej 1987–1997*, Toruń 2005.
- Dąbrowska A., *Unia upomina Litwę*, artykuł dostępny na stronie <http://www.polityka.pl/kraj/1568633,1,unia-upomina-litwe.read> (30.01.2014).
- Drzewicki K., *Międzynarodowa ochrona praw językowych mniejszości polskiej na Litwie w odniesieniu do pisowni imion i nazwisk*, [w:] *Wpływ standardów międzynarodowych na rozwój demokracji i ochronę praw człowieka*, t. 3, red. J. Jaskiernia, Warszawa 2013.
- Henrard K., *Devising an adequate system of minority protection: individual human rights, minority rights and the right to self-determination*, The Hague 2000.
- Jackevičius M., *I. Smetoniene: pavardžių rašymas – politinis klausimas*, artykuł z dnia 2 marca 2009 r., www.delfi.lt.
- Kuzborska E., Kalinauskas G., *Tłumaczenie Konstytucji RL na język polski*, [w:] *Lietuvos Respublikos Konstitucija, vertimai į 13 užsienio kalbų*, red. J. Žilys, Mykolo Romerio universitetas, Wilno 2013.
- Ramelienė R., *Tożsamość wykracza poza granice abecadła*, „Lietuvos žinios” artykuł z dnia 13 stycznia 2009.
- Spiliopoulou-Akermark A., *Justifications of Minority Protection in International Law*, The Hague 1996.

⁸⁷ Dla przykładu: *Second Opinion on Lithuania...*, pkt 20.

- Thornberry P., *An Unfinished Story of Minority Rights*, [w:] *Diversity in Action. Local Public Management of Multiethnic Communities in Central and Eastern Europe*, red. A.M. Biró, P. Kovács, Budapest 2001.
- de Varennes F., *A Guide to the Rights of Minorities and Language*, COLPI, Open Society, 2001.
- de Varennes F., *The Linguistic rights of Minorities in Europe*, [w:] *Minority rights in Europe: European minorities and languages*, red. S. Trifunovska, The Hague 2001.
- Wardyn Ł., Kuzborska E., *Prawo przedstawicieli mniejszości narodowych do imienia i nazwiska na Litwie w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE*, Materiały pokonferencyjne IV Programu Interdyscyplinarnych Sądeckich Dysput Naukowych, Rytyro 2010, [w:] *Polityczne Wyzwania Współczesnych Państw*, red. W. Gizicki, t. 2, Toruń 2011.
- Zajadło J., *Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, nr 2.